

VYTVOŘENÍ DOLLFUSSOVY VLÁDY Z POHLEDU KŘEŠŤANSKÝCH SOCIALISTŮ

MIROSLAV ŠEPTÁK

V demokratickém politickém systému při aplikaci poměrného volebního systému bývá obvyklé, že na úrovni exekutivní moci dochází k vytvoření koalice dvou a více politických subjektů. Program a konkrétní činy vlády jsou mnohdy předmětem složitého vyjednávání ve snaze nalézt pro všechny zúčastněné přijatelný kompromis. Na jaře 1932 došlo v Rakousku k vnitropolitické krizi, která aktualizovala otázku zformování nové koaliční formace. Jednu z klíčových rolí přitom hrála křesťanskosociální strana. Do složitých zákulisních rozhovorů vstupovala s pochopitelnou vizí vytvoření vlády s bezpečnou většinou v Národní radě. Potencionální partneři však, jak to bývá obvyklé, chtěli z aktuální vnitropolitické konstelace získat pro sebe maximum.

Cílem studie je analýza strategie křesťanských socialistů při formování Dollfusovy vlády s důrazem na přiblížení různých názorových proudů uvnitř strany, a to prostřednictvím zohlednění záznamů z jejich předsednictva parlamentního klubu. V konfrontaci s odbornou literaturou přináší uvedené dochované zápisy dosud málo známé aspekty komplikovaného koaličního vyjednávání v dubnu a květnu 1932. Nejdůležitějším zdrojem informací o vytvoření Dollfusovy vlády zůstávají vedle dobového tisku torzovitě dochované dokumenty z provenience jednotlivých politických subjektů zastoupených v Národní radě. Za nejdůležitější lze považovat stenografické záznamy předsednictva parlamentního klubu křesťanskosociální strany.¹ Z provenience sociální demokracie (*Sozialdemokratische Arbeiterpartei Deutschösterreichs*, SDAP) vzešly strojově psané záznamy z předsednictva strany. Mají charakter spíše heslovitého záznamu než doslovného přepisu vyslovených a diskutovaných názorů.² Dokumenty Velkoněmecké lidové stra-

1 Karl von Vogelsang Institut, Archiv, Wien, fond Christlichsoziale Partei, Christlichsozialer Parlamentsklub, Karton Nr. 23, Klubvorstand (dále jen KvVI, Vorstand), zde uloženy stenografické záznamy z jednání parlamentního klubu křesťanskosociální strany. Za poskytnutí transkripce těchto dokumentů děkuji Dr. Rudolfu Jeřábkovi – vedoucímu Archivu republiky z Rakouského státního archivu. Starší edice rakouského archiváře Waltera Goldingera zpřístupňuje uvedené materiály až od září 1932. Goldinger, Walter (ed.): *Protokolle des Klubvorstandes der Christlich-sozialen Partei 1932–1934*. Wien – München 1980.

2 Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, Wien, fond Sach-, Themen-, Chronologisches

ny končí až na ojedinělé výjimky rokem 1931. Materiály dalšího ze zástupců tzv. třetího (nacionálně-liberálního) tábora agrárního Landbundu nenávratně zničil požár v roce 1938.³ Poslední z parlamentních subjektů vzešel z autoritativního hnutí Heimwehr sympatizujícího s italským fašismem a německým nacismem.⁴ V Národní radě vystupoval pod označením Heimatblock. Archiv hnutí, vzhledem k volné organizační struktuře, neexistoval. Dokumenty z činnosti Heimatblocku lze nalézt v mnoha osobních pozůstalostech jeho aktérů uchovávaných ve veřejných a soukromých archívech.⁵

O vytvoření Dollfusovy vlády nejpodrobněji pojednávají příspěvky Franze Schausbergera. Rakouský historik a politik vychází z dobového tisku a z několika záznamů předsednictva sociální demokracie a předsednictva parlamentního klubu křesťanskosociální strany.⁶ V monografii o vnitřním a zahraničním vývoji Rakouska v letech 1931–1934 jsem kromě dobového tisku a zápisů z předsednictva SDAP zohlednil nevydané prameny české a německé provenience diplomatické povahy. Materiály uložené v Politickém archivu Zahraničního úřadu a Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky informují bez uvedení podrobností o názorových rozporech uvnitř křesťanskosociální strany i úvahách vytvořit koalici se sociální demokracií. Jejich studium pomohlo jen částečně podrobněji přiblížit sledovanou problematiku.⁷ Nejnověji se formování Dollfusova kabinetu věnoval v obsáhlé monografii o první rakouské republice Lothar Höbelt. Vídeňský historik přinesl novou interpretaci postoje velkoněmců a částečně rovněž sociální demokracie, strategii křesťanskosociální strany hodnotí v souladu s dosavadním bádáním.⁸

Archiv, Parteiarchiv vor 1934, Mappe 6, Parteivorstand, (dále jen VGA, Parteiarchiv vor 1934, Mappe 6, Vorstand, Sitzung).

- 3 Poprvé na tuto skutečnost upozornil Goldinger, W.: Protokolle s. 9–10. Přesto se podařilo zachovat alespoň některé zápisy z předsednictva například v archivu Institutu pro soudobé dějiny Univerzity ve Vídni v pozůstalosti významného politika Landbundu Vinzenza Schumyho.
- 4 K vývoji hnutí nejpodrobněji Wiltschegg, Walter: Die Heimwehr. Eine unwiderstehliche Volksbewegung. Wien 1985. Nejnověji Höbelt, Lothar: Heimwehren und die österreichische Politik von 1927–1936. Von politischen „Kettenhund“ zum „Austro-Fascismus“? Graz 2016.
- 5 Höbelt, L.: Heimwehren, s. 11–12.
- 6 Schausberger, Franz: Letzte Chance für die Demokratie. Die Bildung der Regierung Dollfuß I im Mai 1932. Bruch der österreichischen Proporzdemokratie. Wien – Köln – Weimar 1993. Ve stručnější podobě týž: Die Landtagswahlen des Jahres 1932 und ihre Folgen. Christliche Demokratie 9, 1991–1992, Nr. 1, s. 111–132; týž: Die Regierungsbildung Dollfuß I (1932). Christliche Demokratie 10, 1993, Nr. 1, s. 13–28.
- 7 Stručný nástin Šepták, Miroslav: Postup křesťanskosociální strany při kolapsu parlamentní demokracie v Rakousku (1932–1933). Moderní dějiny 24, 2016, č. 1, s. 140–141. Podrobněji týž: Mezi demokracií a autoritářstvím. Rakouská vnitřní a zahraniční politika 1931–1934. Praha 2018, s. 222–223, 225–227, 231–237.
- 8 Höbelt, Lothar: Die Erste Republik Österreich (1918–1938). Das Provisorium. Wien – Köln –

Od konce ledna 1932 musela spolková vláda Karla Buresche⁹ složená ze zástupců křesťanských socialistů a Landbundu přijmout pozici menšinového kabinetu. Tradiční součást vládních koalic, Velkoněmci, odešli po bezmála deseti letech do opozice. Vyvrcholily tím názorové rozpory mezi nimi a křesťanskými socialisty. Obě strany nenašly společné stanovisko ohledně konkrétních parametrů sanačních opatření směřujících ke konsolidaci rakouské ekonomiky. Spory způsobovala otázka zvýšeného daňového zatížení obyvatelstva nebo zamyšlené zeštíhlení veřejné správy. Vzájemná disharmonie panovala rovněž v představách o zahraniční politice Rakouska. Zatímco Velkoněmci požadovali jasnou orientaci na Německo, kancléř Buresch upřednostňoval užší (byť dočasnou) spolupráci s Francií a s Velkou Británií. Činil tak v naději brzkého poskytnutí mezinárodního úvěru Rakousku pod dohledem Společnosti národů.¹⁰

Z klidového období probudila všechny strany neděle 24. dubna 1932. Tehdy ve volbách na zemské a komunální úrovni mohlo odevzdat hlas téměř dvě třetiny oprávněných voličů Rakouska.¹¹ Rozsahem největší vnitropolitický souboj o důvěru elektorátu od parlamentních voleb v roce 1930 přinesl zásadní proměnu politické mapy alpské republiky. Opoziční sociální demokraté udrželi své pozice. Naproti tomu vládní křesťanští socialisté zaznamenali citelné ztráty včetně prestižní Vídně nebo Dolního Rakouska. Opoziční Heimatblock, Velkoněmci a vládní Landbund skončili hluboko v poli poražených. Jejich někdejší voliči podpořili dosud mimoparlamentní rakouské nacisty. V řadách pravostředových a pravicových stran zavládlo zděšení. Odpovědní totiž nepředpokládali na základě předchozích zkušeností výraznější změnu preferencí elektorátu. Moderní sociologická empiricky ověřená šetření motivů voličského chování neexistovala, a tak hodnocení vycházelo z momentálních dojmů a emocí.¹²

Weimar 2018, s. 263–265. Z poznámkového aparátu není úplně jasné, které konkrétní záznamy z jednání předsednictva poslaneckého klubu křesťanskosociální strany autor zohlednil. Srov. tamtéž, s. 404.

- 9 Karl Buresch (1878–1936), 1920–1934 poslanec Národní rady, 1922–1931 a 1932–1933 dolnorakouský zemský hejtman, 1929–1933 předseda křesťanskosociálního poslaneckého klubu, 1931–1932 spolkový kancléř, 1935 ministr financí, 1935–1936 ministr bez portfeje, 1936 guvernér Poštovní spořitelny.
- 10 Ackerl, Isabella: Die Großdeutsche Volkspartei 1920–1934. Versuch einer Parteigeschichte. Phil. Dissertation. Wien 1967, s. 278–280; Šepták, M.: Demokracie, s. 205–211; Höbelt, L: Republik, s. 255. K souvislostem poskytnutí mezinárodního úvěru Rakousku během Bureschovy vlády srov. Klingenstein, Grete: Die Anleihe von Lausanne. Ein Beitrag zur Geschichte der Ersten Republik in den Jahren 1931–1934. Wien – Graz 1965, s. 39–63.
- 11 Jednalo se o volby do zemského sněmu v Dolním Rakousku, Salcbursku a obecní rady (v rámci struktury tehdejší veřejné správy plnila roli zemského sněmu) ve Vídni. Ve stejný den proběhly komunální volby ve Štýrsku a Korutanech (s výjimkou hlavních měst spolkových zemí).
- 12 K problematice voleb 24. dubna 1932 a následnému vývoji srovnej sumárně nejnovější pří-

Výsledky z 24. dubna posílení rakouští nacisté vystoupili s požadavkem konání předčasných parlamentních voleb. Poukazovali zejména na skutečnost, že tehdejší složení Národní rady již neodpovídalo většinové vůli obyvatel. Věřili v zopakování nebo vylepšení dubnových výsledků a snadné dosažení parlamentní relevance. K požadavku nacistů se záhy přidali Velkoněmci a Heimatblock s cílem co nejrychleji zastavit pád do politické bezvýznamnosti. Po určitém váhání podpořili myšlenku předčasných voleb rovněž sociální demokraté. V nich spatřovali cestu k převzetí vládní odpovědnosti, ačkoli ostatní strany zastoupené v Národní radě s nimi odmítaly vytvořit koalici.¹³

Porážka v regionálních volbách vyvolala v křesťanskosociální straně silné vnitřní pnutí. Jednání parlamentního klubu 27. dubna se neslo ve znamení vzájemného obviňování, kdo nese odpovědnost za nedělní fiasko. Křesťanští socialisté projevíli značnou bezradnost, když za hlavní příčinu neúspěchu označili, bez udání podrobností, špatnou předvolební kampaň. Následně spolková vláda jednoznačně odmítla konání předčasných voleb s poukazem na nutnost přijmout v brzké době důležitá ekonomická a hospodářská opatření.¹⁴

Zasedání Národní rady 28. dubna 1932 ukončilo parlamentní prázdniny. Kancléř Buresch věnoval svůj projev opatřením kabinetu ke zmírnění hospodářské krize, včetně uvažované zahraniční pomoci Rakousku. O volbách z 24. dubna záměrně pomlčel.¹⁵ Průhledná strategie odvést pozornost opozičních poslanců k jinému tématu nevyšla. Sociální demokraté neváhali a ihned stočili diskusi na nedávné fiasko vládních stran. Vlivný člen SDAP Otto Bauer¹⁶ připomněl pozici

spěvky Bezemek, Ernst: Kontinuitäten und Brüche im christlichsozialen Kernland. Landtagswahlkämpfe in Niederösterreich 1919–1932. In: Radikale Phrase, Wahlbündnisse und Kontinuitäten. Landtagswahlkämpfe in Österreichs Bundesländern 1919 bis 1932, ed. Herbert Dachs – Michael Dippelreiter – Franz Schausberger. Wien – Köln – Weimar 2017, s. 176–179; Schausberger, Franz: Strategische Kollaborationen mit dem Nationalsozialismus: Von der „Notgemeinschaften“ zur „Unzucht wider Natur“. Die Landtagswahlen in Salzburg in der Ersten Republik. In: Tamtéž, s. 369–380; Dippelreiter, Michael: Demagogie und Manipulation bei den Landtagswahlen in Wien in der Ersten Republik. In: Tamtéž, s. 545–555.

13 VGA, Parteiarchiv vor 1934, Mappe 6, Vorstand, Sitzung 28. 4. 1932; Neue Freie Presse Nr. 24290, 28. 4. 1932, s. 5, článek „Die Parteien und die Frage von Neuwahlen“; Reichspost Nr. 119, 28. 4. 1932, s. 4, článek „Die Forderung nach Auflösung des Nationalrates“.

14 Salzburger Volksblatt Nr. 98, 28. 4. 1932, s. 1, článek „Das Schicksal des Nationalrates“.

15 Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Nationalrates der Republik Österreich, IV. Gesetzgebungsperiode, Bd. 3, 1932 bis 1934, 102. bis 146. Sitzung. Wien 1934, Stenographisches Protokoll zur 76. Sitzung, 28. 4. 1932, s. 2038–2041, (dále jen Sten. Prot., NR, IV. GP, Sitzung).

16 Otto Bauer (1881–1938), redaktor sociálně demokratického listu Arbeiter-Zeitung, krátce ministrem zahraničí, 1918–1934 zástupce předsedy strany. Během únorových bojů v roce 1934 odešel do Československa, kde v Brně založil a vedl Zahraniční kancelář rakouských sociálních demokratů (Auslandsbüro der österreichischen Sozialdemokraten). Zde vydával noviny „Arbeiter-Zeitung“. V roce 1938 emigroval do Paříže, kde umírá.

Bureschova kabinetu; nemohla se opřít ani o většinu zákonodárců v Národní radě, ani o majoritu oprávněných voličů v Rakousku. Dále kritizoval vládu za nečinnost v hospodářské politice, masivní nárůst nezaměstnanosti i mylná opatření, například s ohledem na pokračující devizovou kontrolu. Lid se podle Bauera 24. dubna jasně vyjádřil, že současná vláda „nemá odvahu, ani sílu [učinit] opatření, která jsou nutná“.¹⁷ Bauer proto jménem sociálních demokratů podal návrh na předčasné ukončení legislativní periody Národní rady.¹⁸

V parlamentních kuloárech zjišťovala sociální demokracie stanovisko křesťanských socialistů k předčasným volbám. Karl Seitz¹⁹ a Karl Renner²⁰ se dotázali Karla Buresche, zda by sama vláda neuvolnila k tomu cestu schválením příslušného usnesení Národní rady. Kancléř odpověděl důrazně: „Skandál!“ Na což Seitz lapidárně poznamenal: „kdybyste byli v naší situaci, jednali byste stejně.“²¹

Identický návrh jako sociální demokraté podali na jednání Národní rady rovněž poslanci Heimatblocku a Velkoněmců.²² Pouze koaliční Landbund zastával souhlasný postoj s křesťanskými socialisty. Když už se zdálo, že opozice vyvolá úspěšně hlasování o důvěře vládě, kancléř Buresch poukázal na rozpor všech třech návrhů s rakouskou ústavou. Údajné formální nedostatky měl dále projednávat ústavní výbor Národní rady. Přijetím tohoto návrhu bouřlivé zasedání skončilo.²³

V parlamentě okázale demonstrované sebevědomí křesťanských socialistů kontrastovalo s názory vyslovenými 29. dubna na zasedání předsednictva poslaneckého klubu strany. Jeho členové zcela vážně debatovali o kladech a záporech dvou možných termínů předčasných voleb. Za dřívější, červnový, se přimlouvali například dlouholetý poslanec Josef Aigner²⁴, publicista a korutanský funkcionář Michael Paulitsch²⁵ nebo předseda poslaneckého klubu Leopold Kunschak²⁶.

17 Cit. dle: Sten. Prot., NR, IV. GP, 76. Sitzung, s. 2047.

18 Bauerův projev srov. Sten. Prot., IV. GP, 76. Sitzung, s. 2041–2047.

19 Karl Seitz (1860–1950), od roku 1901 poslanec Říšské rady, jeden z předsedů Konstitučního národního shromáždění (1919–1920), 1920–1934 poslanec Národní rady, 1923–1934 starosta Vídně, následně několikrát vězněn, 1945–1950 poslanec Národní rady.

20 Karl Renner (1870–1950), od roku 1907 poslanec Říšské rady, 1918–1920 rakouský kancléř, 1931–1933 první předseda Národní rady. Během nacistické okupace Rakouska v domácím vězení. V roce 1945 se stal prvním kancléřem druhé rakouské republiky, následně jejím spolkovým prezidentem, kterým byl až do své smrti.

21 KvVI, Vorstand 29. 4. 1932, Buresch.

22 Sten. Prot., NR, IV. GP, 76. Sitzung, s. 2053–2061.

23 Sten. Prot., NR, IV. GP, 76. Sitzung, s. 2061–2062.

24 Josef Aigner (1884–1947), 1920–1934 poslanec Národní rady.

25 Michael Paulitsch (1874–1948), kněz, publicista; 1931–1934 předseda korutanské zemské organizace křesťanských socialistů; 1920–1934 poslanec Národní rady.

26 Leopold Kunschak (1871–1953), 1907–1911 poslanec Říšské rady, 1919–1920 poslanec Konstituč-

Chtěli poskytnout razantně vystupujícím nacistům co nejméně času na pokračování volební agitace. Druhý, podzimní termín, upřednostňovali například vlivný ministr spravedlnosti Kurt Schuschnigg²⁷ nebo spolkový kancléř Karl Buresch. Argumentovali nutností vnitropolitické konsolidace a možného uklidnění emocí. V takové situaci bude podle jejich názoru snazší zahájit dialog o vytvoření pravostranového volebního spolku křesťanských socialistů s ideologicky podobně orientovanými politickými subjekty. Na závěr vypjatého zasedání přijalo předsednictvo usnesení o odmítnutí předčasných voleb a nutnosti vést o této záležitosti dialog s opozicí.²⁸ Alespoň s ohledem na sociální demokracii se zdál být konsenzus v této otázce v nedohlednu. Předsednictvo SDAP přijalo 2. května po několikahodinovém jednání usnesení, v němž požadovalo vypsání předčasných voleb na 19. června.²⁹

Naprosto nepředvídatelně probíhaly rozhovory s Heimatblockem. Hnutí vystupovalo nejednotně a často měnilo názory. Předsesta křesťanských socialistů Karl Vaugoin hovořil 5. května s představiteli Heimatblocku a v některých momentech jen nevěřičně kroutil hlavou. Nejprve požadovali Ernst Rüdiger Starhemberg³⁰ a Odo Neustädter-Stürmer³¹ vytvoření nové vlády pod vedením tehdejšího štyrského hejtmana Antona Rintelena³², aby vzápětí navrhli dalšího kandidáta na spolkového kancléře úřadujícího ministra zemědělství Engelberta Dollfusse.³³ Nedlouho poté uvedli, že jsou ochotni akceptovat rovněž personálně pozměněný kabinet v čele s Karlem Bureschem. Další podmínkou vstupu do vlády měl být

ního národního shromáždění, 1920–1921 předseda křesťanských socialistů, 1920–1934 poslanec Národní rady, 1945–1946 místostarosta Vídně, 1945–1953 předseda Národní rady.

27 Kurt Schuschnigg (1897–1977), 1932–1934 ministr spravedlnosti, současně 1933–1934 ministr školství, 1934–1938 spolkový kancléř. Během nacistické okupace Rakouska vězněn. Po skončení druhé světové války žil ve Spojených státech amerických. V roce 1968 se vrátil do Rakouska.

28 KvVI, Vorstand 29. 4. 1932, Aigner, Paulitsch, Kunschak, Schuschnigg, Buresch.

29 VGA, Parteiarhiv vor 1934, Mappe 6, Vorstand, Sitzung 2. 5. 1932.

30 Ernst Rüdiger Starhemberg (1899–1956), spolkový vůdce Heimwehru, krátce ministr vnitra a poslanec Národní rady, od 1. 5. 1934 do 14. 5. 1936 vicekancléř.

31 Odo Neustädter-Stürmer (1885–1938), 1931–1934 poslanec Národní rady a několikanásobný ministr, 1936 rakouský vyslanec v Budapešti.

32 Anton Rintelen (1880–1946) studoval práva v Praze, pak přestoupil do Štyrského Hradce, člen křesťanskosociální strany, 1920–1923 člen Spolkové rady, 1927–1934 poslanec Národní rady, 1919–1926, 1928–1933 štyrský zemský hejtman, 1926, 1932–1933 ministr vyučování, poté vyslanec v Římě.

33 Engelbert Dollfuss (1892–1934), rodák z dolnorakouského Texingu, účastník 1. světové války, spolupracovník a od roku 1927 ředitel dolnorakouské Zemské zemědělské komory, od 1. 10. 1930 prezident Rakouských spolkových drah, od 18. 3. 1931 ministrem zemědělství. Od 20. 5. 1932 do 25. 7. 1934 spolkovým kancléřem, ministrem zemědělství a zahraničí. Zavražděn rakouskými nacisty při pokusu o státní převrat.

výrazně pravicový kurz a přenechání rezortu vnitra. Vaugoin jejich požadavky označil za nemožné, nicméně zástupci nejmenší parlamentní strany trvali dále na svém.³⁴ Obsah rozhovorů zůstal před veřejností utajen. Rakouské deníky přinesly obecné informace o pokračování jednání, případně psaly o nátlaku Heimatblocku na křesťanské socialisty.³⁵

Den poté, 6. května, podal kabinet Karla Buresche demisi. Spolkový prezident Wilhelm Miklas ji přijal a opětovně pověřil Buresche sestavením nové vlády.³⁶ Křesťanští socialisté tím dali zřetelný signál o připravenosti jednat o personálně a programově obměněném kabinetu. Buresch zamýšlel vytvořit vládu s dostatečně silným mandátem v Národní radě, tedy usiloval o dojednání koaliční dohody všech nesocialistických stran. Pouze agrární Landbund nečinil designovanému kancléři v tomto ohledu žádných vážnějších obtíží. Jeho představitelé pokládali předčasné volby za katastrofu a nechtěli pozbýt mandáty v Národní radě. Heimatblock Buresche apriorně neodmítal, když vstup do vlády podmiňoval přidělením ministerstva vnitra a zavedením povinné pracovní služby po vzoru Německa.³⁷

Velkoněmci s vytvořením koncentrační vlády pravicových a pravostředových politických subjektů souhlasili, nicméně značné výhrady vyjádřili k osobě Karla Buresche. Příliš čerstvé byly nedávné rozpory a jejich odchod do opozice. Vlivný velkoněmecký poslanec Sepp Straffner³⁸ jménem své strany kategoricky vyloučil jakoukoli podporu kabinetu vedeného opětovně Bureschem. Namísto toho navrhl na funkci kancléře Engelberta Dollfusse, jenž by provedl reformu volebního práva a stočil pomyslné kormidlo diplomacie více směrem k Německu.³⁹

Unavený Buresch navštívil v lázních v Semmeringu zesláblého a těžce nemocného Ignaze Seipela stále považovaného většinou křesťanských socialistů za lídra a největší autoritu. Někdejší spolkový kancléř přivítal hosta v dobré náladě, o tehdejší vývoj projevoval čilý zájem, jinak ale ke konkrétnímu obsahu rozhovoru

34 KvVI, Vorstand 6. 5. 1932, Buresch, Vaugoin.

35 Srov. například Reichspost Nr. 127, 6. 5. 1932, s. 1, článek „Eine neue Wendung“; Arbeiter-Zeitung Nr. 126, 6. 5. 1932, s. 1, článek „Vor dem Rücktritt der Regierung“; Der Wiener Tag Nr. 3220, 6. 5. 1932, s. 1, článek „Der Heimatblock will Dr. Buresch stützen“; Deutschösterreichische Tages-Zeitung 6. 5. 1932, článek „Die bevorstehende Scheindemission der Regierung, uloženo v: Národní archiv, Praha, fond Ministerstvo zahraničních věcí – Výstřížkový archiv I. (1916) 1918–1944, karton č. 933, (dále jen NA, f. MZV–VA I.), kde je k dispozici další bohatá dokumentace.

36 Neues Wiener Journal Nr. 13815, 7. 5. 1932, s. 1, článek „Kabinet Buresch hat demissioniert“.

37 KvVI, Vorstand, 9. 5. 1932, Schuschnigg.

38 Sepp Straffner (1875–1952), člen Konstitučního národního shromáždění a Národní rady v letech 1919–1934, od prosince 1930 do března 1933 třetí předseda Národní rady.

39 KvVI, Vorstand, 9. 5. 1932, Buresch, Kunschak.

nejsou k dispozici další dokumenty.⁴⁰ Lze se jen domnívat, že Seipel povzbudil Buresche, aby dál pokračoval ve vyjednáváních. V opačném případě by Buresch na zasedání předsednictva uvedl, že mu bývalý spolkový kancléř doporučil zanechat snah o vytvoření vlády a případně by uvedl Seipelem doporučená jména, které by dále pokračovala v jednáních.

Předsednictvo parlamentního klubu křesťanskosociální strany zaujalo stanovisko ke koaličním rozhovorům na zasedání 9. května. Nesouhlasilo s ultimativními požadavky velkoněmců, současně ale vědělo, že bez nich nebude možné sestavit vládu se silným mandátem. V takovém případě by nezbylo nic jiného než vytvořit úřednický kabinet a na podzim podstoupit dobrodružství formou předčasných voleb.⁴¹ Člen předsednictva Richard Schmitz⁴² spatřoval východisko z krize v podobě tiché podpory vlády velkoněmci v Národní radě, výměnou za blíže nespecifikované ústupky.⁴³

Karl Buresch učinil 10. května poslední pokus o sestavení vlády, opíraje se stále o důvěru vedení křesťanských socialistů. V průběhu dne nakonec zanechal neúspěšného úsilí. Bureschovo rozhodnutí způsobilo přetrvávající odmítavé stanovisko velkoněmců k jeho osobě. Poslanci Hermann Foppa⁴⁴, Sepp Straffner a Rudolf Zarboch⁴⁵ vyjádřili ochotu vstoupit do vlády ovšem bez jeho účasti. Požadovali, aby koaliční rozhovory vedl dosavadní ministr zemědělství Engelbert Dollfuss. Vaugoin sice rozčileně dodal, že jim nikdo nebude předepisovat jméno budoucího kancléře, nicméně po opadnutí emocí navrhl předsednictvu poslaneckého křesťanskosociálního klubu dva překvapující kandidáty pro další vyjednávání: Dollfusse a Schuschnigga. V obou případech se totiž jednalo o méně zkušené politiky. Nabízí se proto oprávněná otázka, proč tak Vaugoin učinil. Zřejmě navrhl záměrně osoby dosud málo poznamenané vnitrokoaličními tahanicemi a spory s opozicí. Vedení strany po krátké diskusi potvrdilo jednomyslným usnesením Dollfusse.⁴⁶ Spolkový prezident Wilhelm

40 KvVI, Vorstand, 9. 5. 1932, Buresch.

41 KvVI, Vorstand, 9. 5. 1932, Vaugoin.

42 Richard Schmitz (1885–1954), poslanec Národní rady v letech 1920–1934, několikanásobný ministr, v letech 1934–1938 starosta Vídně. Patřil mezi odpůrce sociální demokracie. Během války vězněn v koncentračních táborech.

43 KvVI, Vorstand 9. 5. 1932, Schmitz.

44 Hermann Foppa (1882–1959), 1930–1934 poslanec Národní rady za velkoněmce, 1931 předseda strany. Posléze se angažoval v SA a NSDAP.

45 Rudolf Zarboch (1878–1960), 1923–1934 poslanec Národní rady.

46 KvVI, Vorstand 10. 5. 1932, 15:45 Uhr, Vaugoin; závěr protokolu; Z dobového tisku srovnej například Arbeiter-Zeitung Nr. 131, 11. 5. 1932, s. 1, článek „Dollfuß – Kanzlerkandidat“; Reichspost Nr. 132, 12. 5. 1932, s. 1, článek „Noch keine Klärung im Parlament“.

Miklas respektoval rozhodnutí křesťanských socialistů, když pověřil dosavadního ministra zemědělství a pro veřejnost nepříliš známého politika vedením koaličních rozhovorů.

Pro Dollfusse hovořilo hned několik podstatných skutečností najednou. Uvnitř vlastní strany získal podporu vlivných zemských organizací z Dolního a Horního Rakouska. Kromě toho přicházel k jednacímu stolu s pověstí úspěšného ministra, který přísnými opatřeními na ochranu domácího trhu zmírnil následky ekonomické i odbytové krize v zemědělství.⁴⁷ Pro velkoněmce a Heimatblock představoval záruku odklonu od Bureschova zahraničně-politického kurzu. Odmítal jakékoliv jednostranné závazky pro Rakousko, namísto toho upřednostňoval rovnovážné postavení alpského státu mezi velmocemi.⁴⁸

Ještě 10. května hovořil Dollfuss s představiteli Heimatblocku Ernstem Rüdigerem Starhembergem a Franzem Hueberem⁴⁹. Rozhovor probíhal v příznivé atmosféře a jeho průběh byl důvodem k mírnému optimismu ohledně finalizace vyjednávání. Ve srovnání s předešlými debatami přítomní obšírněji diskutovali o programových otázkách než o obsazení jednotlivých ministerstev. Shoda mezi zúčastněnými panovala nečekaně v mnoha tématech: hospodářské politice založené na preferencích a kontingentech, pokračování sanace největší rakouské banky Creditanstalt, devizové kontroly, restriktci vývozu, přípravě správních reformy nebo nesnižování úřednických platů. Opětovný požadavek Heimatblocku, zavedení povinné pracovní služby podle německého modelu chtěl Dollfuss nejdříve posoudit odborníkem. Pozitivní atmosféru náhle přerušilo v 23 hodin doručení dopisu. Heimatblock v něm křesťanským socialistům sdělil, že vstoupí pouze do vlády vedené Antonem Rintelenem. Vedení nejsilnější pravicové strany toto odmítlo a podpořilo Dollfusse v dalším vyjednávání.⁵⁰ Konkrétní obsah důvěrných rozhovorů zůstal veřejnosti utajen. Noviny přinesly pouze zprávu o změně postoje Heimatblocku k účasti v koalici.⁵¹

47 K Dollfusově působení na ministerstvu zemědělství srov. Kluge, Ulrich: Engelbert Dollfuß. Agrarpolitiker in der Krisenzeit 1922–1934. Versuch einer biographischen Annäherung. *Christliche Demokratie* 3, 1985, Nr. 2, s. 127–144; Miller, William James: Engelbert Dollfuß als Agrarfachmann. Eine Analyse bäuerlicher Führungsbegriffe und österreichischer Agrarpolitik 1918–1934. Wien – Köln 1989.

48 Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin, fond Politische Abteilung II., Österreich, Politik, Bd. 11, R 73382, PB A 454, 21. 5. 1932, vyslanec Rieth Zahraničnímu úřadu.

49 Franz Hueber (1894–1981), od září do prosince 1930 ministr spravedlnosti, od prosince 1930 do července 1932 poslanec Národní rady, 1933 vystoupil z Heimwehru. V roce 1945 zatčen jako válečný zločinec, o tři roky později odsouzen na 18 let žaláře, 1950 podmínečně propuštěn.

50 KvVI, Vorstand 11. 5. 1932, Dollfuß; zbytek protokolů.

51 Srov. např. *Die Stunde* Nr. 2749, 12. 5. 1932, s. 1, článek „Dollfuß, Renner oder Beamtenkabinett?“, *Reichspost* Nr. 133, 12. 5. 1932, s. 1, článek „Eine neue Formel im Nationalrat“.

Nečekaný zvrat v jednání zapříčinila schůzka mezi Antonem Rintelenem a představiteli Heimwehru ve vídeňské restauraci Griechenbeisl. Za jiných okolností by zřejmě Rintelenův postup vyvolal vnitřní diskusi ústící ve vyloučení z řad křesťanských socialistů, nicméně v květnu 1932 vedení strany jeho podpásový úder velkoryse přehlídlo. Dollfuss dokonce přizval Rintelena do vyjednávacího týmu o nové vládě. Věděl o blízkosti štyrského hejtmana k Heimwehru i o jeho stálých stycích s představiteli hnutí. Kromě toho chtěl mít Rintelena více na očích, aby nemohl tahat za důležité nitky v pozadí.⁵²

Ve čtvrtek 12. května přijala Národní rada Zákon o rozpuštění Národní rady před uplynutím legislativní periody. Na základě něho musela poslanecká sněmovna na prvním podzimním zasedání stanovit závazný termín konání předčasných parlamentních voleb.⁵³ Návrh podpořili společně zákonodárci všech občanských stran, což mohlo být vnímáno jako znamení k brzkému ukončení koaličních rozhovorů.

Vyčerpávající jednání poněkud zbrzdily svatodušní svátky. Po dnech oddechu zavládl v řadách křesťanskosociální strany optimismus. Na zasedání předsednictva 18. května hovořil Leopold Kunschak o brzkém vytvoření vlády.⁵⁴ Dollfuss přítomné informoval o nadějných vyhlídkách na zformování koalice všech ne-socialistických stran včetně velkoněmců, a to nejpozději do poledne 18. května. Designovaný kancléř přitom poukázal na brzký začátek jednání v Ženevě, kde měla Společnost národů zaujmout stanovisko k poskytnutí mezinárodního úvěru Rakousku. Dollfuss k tomu varovně dodal: „*Co se týče mé osoby, trvám pevně na tom, že dnes musí být vytvořena vláda. Zítra začínají vyjednávání v Ženevě. V každém případě mohou vyjednávači v zahraničí jednat jen, když je doma odpovědná vláda. To je moje stanovisko vůči velkoněmcům*“.⁵⁵

Oba vycházeli z průběhu jednání z předchozího dne. V úterý 17. května došlo ke schůzce Hermanna Foppa a Engelberta Dollfusse. Velkoněmec podmínil vstup do vlády obchodní politikou v souladu se zájmy Německa, provedením správní reformy bez krácení platů úředníků, brzkým uvolněním devizové kontroly a změnou volebního zákona. V dalším kole jednání mezi Foppou a dvojicí křesťanských socialistů Vaugoinem a Kunschakem upřesnili velkoněmci parametry volební re-

52 Rintelen, Anton: *Erinnerungen an Österreichs Weg. Versailles, Berchtesgaden, Grossdeutschland. München 1941, s. 206.* Rintelen opomněl ve svých pamětech schůzku s Heimwehrem. Z odborné literatury srov. Höbelt, L.: *Heimwehren*, s. 235.

53 *Sten. Prot., NR, IV. GP, 80. Sitzung, 12. 5. 1932, s. 2131–2145; BGBl. Nr. 136/1932, Bundesgesetz vom 12. Mai 1932, womit der Nationalrat vor Ablauf der Gesetzgebungsperiode aufgelöst wird, 27. Mai 1932, 40. Stück, s. 545.*

54 *KvVI, Vorstand 18. 5. 1932, 10:30 Uhr, Kunschak.*

55 *Cit. dle: KvVI, Vorstand 18. 5. 1932, 10:30 Uhr, Dollfuß.*

formy. Soubor opatření zahrnoval zrušení základního mandátu, změny v přepočtu hlasů na mandáty v druhém skrutiniu, stanovení 3% uzavírací klauzule, určité uvolnění vázaných kandidátek, zavedení volební povinnosti a v neposlední řadě zrušení tzv. sdružování kandidátek. Ačkoli křesťanští socialisté nesouhlasili s tak dalekosáhlou volební reformou šitou prakticky na míru velkoněmcům, přislíbili některé ústupky a finální rozhodnutí chtěli přesunout na bedra budoucí vlády.⁵⁶ Noviny opětovně přinesly informace o probíhajících rozhovorech mezi křesťanskými socialisty a velkoněmci.⁵⁷

Ve středu 18. května došlo k poradám velkoněmeckého parlamentního klubu a předsednictva strany. Z nich vzešel návrh na vytvoření koncentrační vlády výhradně s osobami bez poslaneckého mandátu, zato však blízkými jednotlivým politickým stranám. Je pravděpodobné, že velkoněmci formulovali své představy záměrně v rozporu s dosavadní linií křesťanských socialistů i vlastní vyjednávací strategií, aby tím mohli před stranickou základnou a veřejností lépe odůvodnit svoji neúčast ve vládě. V setrvání v opozici spatřovali efektivní způsob, jak čelit klesající voličské podpoře i ofenzivnímu nástupu rakouských nacistů.⁵⁸ Po zveřejnění velkoněmeckého odmítnutí jednal Dollfuss se zástupci Landbundu a Heimatblocku. Následně aktuální situaci probralo předsednictvo křesťanských socialistů. Odmítlo podpořit úřednickou vládu a rozhodlo vyčkávat na další vývoj událostí. Předsednictvo kalkulovalo s různými variantami – úřednickým kabinetem, menšinovou koalici nebo dokonce i s možností, že Miklas pověří sestavením vlády sociální demokracii.⁵⁹

Po zasedání předsednictva křesťanských socialistů hovořil Dollfuss s Miklasem. Konstatoval neúspěch jednání a navrhl mu, aby vytvořením vlády pověřil opětovně Buresche. Spolkový prezident Dollfusovu iniciativu odmítl a požádal jej o sestavení kabinetu „odborníků“. V praxi mělo jít o vládu složenou z politických zástupců křesťanských socialistů a Landbundu doplněnou o některé osoby blízké ostatním parlamentním stranám. Uvedená varianta poměrně záhy ztroskotala, když ji odmítl předseda Landbundu Franz Winkler s poukazem na pochybnosti o stabilitě takovéto vládní formace.⁶⁰ Dollfuss proto navrhl koalici

56 KvVI, Vorstand 18. 5. 1932, 10:30 Uhr, Aigner, Vaugoin, Paulitsch, Kollmann, Schmitz; Arbeiter-Zeitung Nr. 137, 18. 5. 1932, s. 3, článek „Wie lange dauert die Regierungskrise noch?“.

57 NA, f. MZV–VA I., karton č. 933, Neues Wiener Abendblatt 18. 5. 1932, článek „Die Kabinettsbildung“; Reichspost Nr. 138, 18. 5. 1932, č. 1, článek „Die Verhandlungen zur Neubildung der Regierung“.

58 Reichspost Nr. 139, 19. 5. 1932, s. 1, článek „Die Konzentrationsverhandlungen an der Haltung der Großdeutschen gescheitert“; Der Wiener Tag Nr. 3232, 19. 5. 1932, s. 1–2, článek „Der parlamentarische Regierung gescheitert“.

59 KvVI, Vorstand 18. 5. 1932, 20:35 Uhr, Dollfuß, Kunschak, Aigner, Weidenhoffer, Paulitsch.

60 Reichspost Nr. 139, 19. 5. 1932, s. 1, článek „Die Konzentrationsverhandlungen an der Haltung der

křesťanských socialistů, Landbundu a Heimatblocku, která by v Národní radě disponovala většinou pouhého jednoho hlasu. Po krátké diskusi přijalo předsednictvo parlamentního klubu Dollfussův návrh. V následné diskusi se ještě Karl Buresch přimlouval za dvoustrannou koalici, pokud Heimatblock nebude ochoten převzít vládní odpovědnost.⁶¹

Další komplikaci při formování nové rakouské vlády představovalo prohlášení o vypovězení poslušnosti štyrské organizace Heimwehru spolkovému vedení. Jinými slovy nebylo jasné, zda poslanci Josef Hainzl⁶² a Josef Lengauer⁶³ budou hlasovat pro koalici nebo podpoří opozici. Rostoucí dohady ukončil až rázný zásah Starhemberga, čímž hnutí mohlo vykročit vstříc historické příležitosti.⁶⁴ V řadách Heimatblocku zavládla spokojenost, neboť vytěžil z dané situace maximum možného.⁶⁵ Učebnicově využil zvýšený koaliční a nátlakový potenciál způsobený rozhodnutím velkoněmců setrvat v opozici.⁶⁶ Hnutí získalo dvě ministerstva výměnou za pouhých osm hlasů pro vládu.⁶⁷

V úplném závěru jednání vystupňoval své požadavky do té doby nepřilíši výrazný Landbund. Vznosl nárok na vedení ministerstva zahraničí a funkci státního sekretáře v rezortu zemědělství. Dollfuss hovořil 20. května na zasedání předsednictva křesťanskosociálního parlamentního klubu o pravděpodobném ztroskotání koaličních rozhovorů, nenajdou-li obě strany společný názor v záležitosti obsazení vedení diplomacie.⁶⁸ Ojedinělé stanovisko zastával burgen-

Großdeutschen gescheitert“; Neue Freie Presse Nr. 24310, 19. 5. 1932, s. 1–2, článek „Die Verhandlungen mit den Großdeutschen gescheitert“.

61 KvVI, Vorstand, 19. 5. 1932.

62 Josef Hainzl (1888–1960), zemědělec, 1930–1932 člen parlamentního klubu Heimatblocku, od srpna 1932 do února 1934 bez klubové příslušnosti.

63 Josef Lengauer (1898–1966), původním povolání elektrikář, 1930–1934 poslanec Národní rady za Heimatblock.

64 Reichspost Nr. 140, 20. 5. 1932, s. 1, článek „Zwischen Minderheits- und Drei-Parteien-Regierung“ a „Spaltung der Heimwehr“.

65 Spokojenost Heimatblocku potvrzuje i dopis Guida Jakonciga majoru Waldemaru Pabstovi, exponentovi německé krajní pravice. Srov. Oberkofler, Gerhard: Der Eintritt des Heimatblocks in das Kabinett Dollfuß I. Zeitgeschichte 9, 1982, Heft 4, s. 121–125.

66 Koaliční a nátlakový potenciál strany definoval italský politolog Giovanni Sartori. Nátlakový potenciál znamená, že strana může vzhledem ke svému specifickému postavení ovlivnit taktiku a směr stranické soutěže. Koaličním potenciálem rozumí situaci, kdy je strana vhodným a potřebným partnerem pro ostatní politické subjekty. K tomu srov. Sartori, Giovanni: Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu. Brno 2005, s. 126–128.

67 Ministerstvo obchodu měl vést tyrolský právník Guido Jakoncig. Rezort bezpečnosti připadl formálně nezávislému, zato však Heimatblocku velmi blízkému Hermannu Achovi.

68 KvVI, Vorstand, 20. 5. 1932, Dollfuß.

landský politik Michael Gangl⁶⁹, když zamýšlel Landbundu maximálně vyhovět: *Ale pokud vláda může být jmenována pouze s touto podmínkou, potom ji musíme přijmout ([musíme] spolknout ropuchu⁷⁰)*. Jinak ale členové předsednictva projeví nad nečekaným manévrem většinou loajálního koaličního partnera značné rozhořčení.

Dollfuss měl výhrady především proti přenechání vedení prestižního ministerstva zahraničí Franzi Winklerovi. Předseda Landbundu se netajil výraznou proanšlusovou orientací, dokonce podle některých kuloárních informací, dostával rady přímo od německého vyslanectví ve Vídni.⁷¹ Dollfuss spatřoval následující východisko z nepříjemné situace: ministerstvo zahraničí by vedl odborník – vyslanec. Prezident mu navrhl zkušené tituláře Augusta Krale⁷² nebo Maxe Hoffingera⁷³. Jako kompenzaci nabízeli křesťanští socialisté ministerstvo obchodu, které však předtím přislíbili Heimatblocku. Vliv strany v jednom z klíčových a strategických rezortů mělo zachovat setrvání křesťanskosociálního státního sekretáře, v jehož dikci by zůstaly otázky hospodářství, živností a související právní problematika.⁷⁴ Značný nesouhlas vyvolala v předsednictvu i myšlenka přenechání funkce státního sekretáře na ministerstvu zemědělství. Vlivný zástupce dolnorakouských sedláků Josef Stöckler⁷⁵ k tomu dodal: „*Nejsme už stranou, nýbrž úpadkáři!*“⁷⁶ Předsednictvo nejsilnější vládní strany v diskusi plné emocí briskně odmítlo Winklerovo jmenování ministrem zahraničí i přenechání významné funkce v rezortu zemědělství. V zájmu vytvoření vládní koalice přistoupilo na obsazení ministerstva obchodu zástupcem Landbundu.⁷⁷ Nejnovější kuloární tahanice kolem utvoření vlády zůstaly před veřejností utajeny. Rakouské deníky sice psaly

69 Michael Gangl (1885–1977), 1922–1923 předseda Křesťanskosociální strany v Burgenlandu a člen burgenlandského zemského sněmu. V letech 1923–1934 poslanec Národní rady.

70 Cit. dle: KvVI, Vorstand 20. 5. 1932, Gangl. V originále stenografického záznamu je použit rakouský obrat „Krot schlucken!“

71 KvVI, Vorstand 20. 5. 1932, Resch. Franz Winkler nečekaný manévř Landbundu ve svých pamětech opomněl. Srov. Winkler, Franz: Diktatur in Oesterreich. Zürich 1935.

72 August Kral (1869–1953), v diplomatických službách od roku 1894, působil kromě jiného v Hamburgu, Sofii a Konstantinopoli.

73 Max Hoffinger (1884–1953), v diplomatických službách od roku 1906, vyslanec v Bělehradě, Berně a Varšavě.

74 KvVI, Vorstand 20. 5. 1932, Dollfuß.

75 Josef Stöckler (1866–1936), v letech 1918–1927 poslancem Národní rady (a jejich právních předchůdců), 1927–1934 člen Spolkové rady. V prvních dvou vládách Karla Rennera státním sekretářem pro zemědělství.

76 Cit. dle: KvVI, Vorstand 20. 5. 1932, Stöckler. Josef Stöckler podle zápisu z jednání řekl: „Wir sind keine Partei mehr, sondern Bankrotteure!“

77 KvVI, Vorstand 20. 5. 1932, Stöckler, Schuschnigg, Dollfuß.

o protahování jednání v důsledku odlišných názorů na obsazení vedení rezortu zahraničí, ale zároveň mylně uváděly, že tento stav způsobil požadavek Heimatblocku obsadit prestižní ministerstvo Antonem Rintelenem.⁷⁸

Po zasedání předsednictva Dollfuss zahájil další kolo intenzivních jednání.⁷⁹ Jako kompenzaci za nedávno učiněné požadavky nabídl Winklerovi převzetí důležitého 14. (obchodně-politického) oddělení ministerstva zahraničí.⁸⁰ Landbund souhlasil, a tak již nic nestálo v cestě jmenování nového kabinetu. Jak Dollfuss, tak prezident Miklas neotáleli. Na půdě Společnosti národů totiž začala jednání o poskytnutí mezinárodní půjčky Rakousku a bylo nutné poslat do Ženevy delegaci vybavenou plnými mocemi na základě rozhodnutí kabinetu. Prezident Miklas ještě v pozdních hodinách 20. května 1932 jmenoval novou vládu pod vedením Engelberta Dollfusse. Kromě dominantní křesťanskosociální strany v ní zasedli rovněž zástupci Landbundu i členové Heimatblocku.⁸¹

V souvislosti s formováním nového rakouského kabinetu se nabízí otázka, do jaké míry byla reálná varianta velké koalice, tedy vládní spolupráce křesťanských socialistů a sociální demokracie. Uvedená forma kooperace by disponovala pohodlnou většinou v Národní radě a také v zahraničí by vyvolala pozitivní odezvu a příslib stabilního vnitřního vývoje. Rostoucí ideologické rozpory mezi oběma stranami, neochota naslouchat tomu druhému a upřednostňování konfliktu před konsenzem způsobily těžko překonatelné vzájemné bariéry.

Nominace Engelberta Dollfusse spolkovým kancléřem vytvořila určité předpoklady k obnovení dialogu. Dollfuss nebyl zatížen předchozími polemikami. V pozici ministra zemědělství vždy dbal na rezortní záležitosti a ideologickým

78 Die Neue Zeitung Nr. 139, 20. 5. 1932, s. 1, článek „Die Regierungsbildung vor dem Abschluß“; Neue Freie Presse Nr. 24311, 20. 5. 1932, s. 1, článek „Neue Stockung in den Verhandlungen“.

79 O nepřehlednosti vyjednávání do poslední chvíle dobře vypovídá například NA, f. MZV-VA I., karton č. 933, Neues Wiener Abendblatt 20. 5. 1932, článek „Alles noch unentschieden“.

80 Ke struktuře rakouského ministerstva zahraničí srov. Giefing, Martha Maria: Die Organisation des österreichischen Auswärtigen Dienstes in den Jahren 1918 bis 1938. Wien 1990, Phil. Dissertation, s. 67–70; Follner, Michaela: Der Aufbau des Bundesministeriums für Auswärtige Angelegenheiten von 1918 bis 1959. In: Österreichs Spitzendiplomaten zwischen Kaiser und Kreisky. Biographisches Handbuch der Diplomaten des Höheren Auswärtigen Dienstes 1918 bis 1959, ed. Rudolf Agstner – Gertrude Enderle-Burcel – Michaela Follner. Wien 2009, s. 85.

81 Reichspost Nr. 141, 21. 5. 1932, s. 1, článek „Die Regierung Dr. Dollfuß gebildet und angelobt“. Složení první Dollfusovy vlády bylo následující [CSP = Křesťanskosociální strana; LB = Landbund; HB = Heimatblock]: Engelbert Dollfuss (CSP), spolkový kancléř, ministr zahraničí a zemědělství; Franz Winkler (LB) vicekancléř; Franz Bachinger (LB) ministr vnitra; Emanuel Weidenhoffer (CSP) ministr financí; Guido Jakoncig (HB) ministr obchodu a dopravy; Josef Resch (CSP) sociální správa; Kurt Schuschnigg (CSP) ministr spravedlnosti; Anton Rintelen (CSP) ministr vyučování; Carl Vaugoin (CSP) ministr vojenství; Hermann Ach (bezpartijní) ministr pro bezpečnost.

tahanicím se vyhýbal. Sociální demokracie v tváři v tvář hrozícího kolapsu Rakouska nesměle naznačila křesťanským socialistům ochotu jednat o velké koalici prostřednictvím vlastních stranických novin. Dne 6. května Dollfusse pozitivně hodnotil hlavní sociálně demokratický deník Arbeiter-Zeitung.⁸² Další kroky ze strany socialistů měly spíše charakter sondáží, zda by nebylo možné nalézt cestu ke spolupráci.⁸³ O velké koalici diskutovalo křesťanskosociální předsednictvo jen sporadicky. Pokud přece jen, tak pouze jako o prostředku k zamezení předčasných voleb, o dočasné toleranci menšinové vlády, nebo o poslední možné variantě.⁸⁴ Lze tedy konstatovat, že nebyla učiněna žádná oficiální nabídka k vytvoření velké koalice a ani o ní neproběhly seriózní rozhovory.

Závěr

Křesťanskosociální strana se nacházela v průběhu vnitropolitické krize v nelehké situaci. Výsledky regionálních voleb z 24. dubna 1932 a ekonomické potíže Rakouska způsobené Velkou hospodářskou krizí vedly k vystupňování nervózní atmosféry uvnitř jednotlivých stran. Spolu s hrozbou brzkých předčasných voleb svazovaly některým funkcionářům ruce. Představitelům Heimatblocku, velkoněmců a Landbundu naopak sloužili k vystupňování nátlaku na křesťanské socialisty. Spolkový kancléř Karl Buresch chtěl podáním demise uvolnit cestu k vytvoření stabilní vlády všech nesocialistických stran. Právě jeho osoba se ukázala být pro velkoněmce nepřekonatelnou překážkou ke vzájemnému dorozumění. Křesťanští socialisté v podstatě obětovali Buresche, přesto pokusy o rozšíření koaliční základy o nacionální liberály skončily nezdarem. Velkoněmci nechtěli v turbulentní době převzít odpovědnost. Obávali se reakce voličstva na nutná nepopulární opatření. V opozičním postoji spatřovali lék na ofenzivní nástup nacistů.

Engelbert Dollfuss prokázal v květnových dnech vedle trpělivosti a výdrže také schopnost dlouze a tvrdě vyjednávat. Jeho hlavní chybou bylo, že se alespoň nepokusil o velkou koalici nebo o dočasnou vládu všech parlamentních stran. Chyběla

82 Arbeiter-Zeitung Nr. 126, 6. 5. 1932, s. 1, článek „Vor dem Rücktritt der Regierung?“.

83 Vlivný sociální demokrat Julius Deutsch tuto možnost zmínil Michaelu Paulitschovi. Srov. KvVI, Vorstand 9. 5. 1932, Paulitsch. Julius Deutsch ve svých pamětech uvedl rozhovor s Dollfussem 10. května. Křesťanský socialista údajně sondažoval možnost nalezení společného východiska, bude-li to potřeba. Uvedené tvrzení pokládám za problematické a nelze jej ani zcela vyvrátit, ani potvrdit. Spíše se kloním k názoru, že Deutsch některé pasáže paměti upravil podle data vydání (1960). K tomu srov. Deutsch, Julius: Ein weiter Weg. Lebenserinnerungen. Zürich – Leipzig – Wien 1960, s. 184–186. Odmítnutí Dollfussovy nabídky k vytvoření velké koalice sociální demokracií uvádí na základě dokumentů americké provenience Goldner, Franz (ed.): Dollfuß im Spiegel des US-Akten: aus den Archiven des Secretary of State, Washington, bisher unveröffentlichte Berichte den US-Botschaften Wien, Berlin, Rom, London, Paris, Prag. Sankt Pölten 1979, s. 17–18. Stejně tvrzení (bez udání pramene) srov. Shepherd, Gordon: Engelbert Dollfuß. Graz – Wien – Köln 1960, s. 119.

84 KvVI, Vorstand 9. 5. 1932, Vaugoin, Kunschak; 10. 5. 1932, Aigner; 20. 5. 1932, Kunschak.

mu k tomu dostatečná odvaha a autorita uvnitř vlastní strany i napříč politickým spektrem. Jeho pozdější kroky v pozici spolkového kancléře vybízí k následující domněnce. Ve skutečnosti pokládal velkou koalici i koalici všech stran v Národní radě za krajní a časově omezené řešení. Spíše upřednostňoval variantu spolupráce všech nesocialistických politických subjektů, o nichž se pokusil později několikrát. Když ztroskotaly snahy o posílení koaliční většiny v rakouském parlamentě, začal přemýšlet o jiném alternativním řešení. V březnu 1933 využil bezprecedentní události. Po odstoupení všech tří předsedů Národní rady, začal za podpory křesťanskosociální strany zavádět nedemokratické změny. Zahájil tím postupný přechod Rakouska od parlamentní demokracie k autoritářskému režimu.

Die Bildung der Regierung Dollfuss aus der Sicht der christlichen Sozialisten

Die Bildung der Regierung des christlichen Sozialisten Engelbert Dollfuss wird in der Geschichtschreibung mit Recht als ein der Grenzsteine der modernen österreichischen Geschichte bezeichnet. Die bisherige Forschung liess bis auf vereinzelte Ausnahmen die erhaltenen stenographischen Aufzeichnungen des christlich-sozialen Parlamentclubs, der faktisch die Rolle des Parteivorstands füllte, ausser Acht.

Die Ergebnisse der Regionalwahlen am 24. April 1932, vor allem dann der unerwartete Erfolg der bisher außerparlamentarischen österreichischen Nazis, verursachten eine in einen Regierungsrücktritt mündende innenpolitische Krise. Der Bundeskanzler Karl Buresch setzte sich für ein Bilden einer Koalition der allen unsozialistischen Parteien ein, stiess jedoch auf einen Widerstand der Großdeutschen, die ihm die jüngsten Zwiste nicht vergessen konnten. Nach seinen erfolglosen Versuchen die rechtsgerichteten und mitterechtsgerichteten Subjekten auf einer Regierungsplattform zu vereinen, betraute die Christlich-Sozialen Partei mit dem Gesprächsführen den Engelbert Dollfuss. Der erfolgreiche Landwirtschaftsminister war im Unterschied zu dem Buresch für alle potentionellen Partner annehmbar.

Den Verlauf der Verhandlungen komplizierten manchmal unvorhergesehbare Versuche der einzelnen Parteien um eine maximale Verwertung ihres momentanen Koalition- und Druckpotentials. Die Dollfuss Bemühungen eine Regierung aller unsozislistischen politischen Subjekten zu bilden, scheiterte auf der Einstellung der Großdeutschen. Die Nationalliberalen zogen das Verbleiben in der Opposition der Beteiligung an einer Koalition in der Hoffnung den fortschreitenden Wählerabfluss in das Nazilager zu verhindern vor. Ihre Unbereitswilligkeit die Regierungsverantwortung zu übernehmen reduzierte die Koalitionsvarianten auf die Zusammenarbeit der christlichen Sozialisten, des Landbunds und des Heimatblocks. Der Bundespräsident Wilhelm Miklas ernannte am 20. Mai 1932 eine neue österreichische Regierung unter der Engelbert Dollfuss Führung. Manche Peripetien der Formierung des neuen Kabinetts blieben der Öffentlichkeit verborgen.

Eine Großkoalition, also die Zusammenarbeit der Christlich-Sozialisten und der Sozialdemokratie, erwogen damals beide Parteien nicht ernst. In dieser Richtung verliefen lediglich unverbindliche und zaghafte Sondierungen, die aufgrund der beiderseitigen Ungefälligkeit einen Konsensus zu finden und dem Anderen zuzuhören klangen bald ins Verlorene aus.

Formation of Dollfuss' Government from the Point of View of the Christian Socialists

Formation of the government by Christian socialist Engelbert Dollfuss has been rightly designated within historiography as one of the milestones in modern Aus-

trian history. The present research, excluding a few exceptions, almost forgot the preserved stenographic texts from the Christian Socialist Parliamentary Club that in fact played the role of party presidium.

The results of regional votes on 24 April 1932, and first of all the unexpected success of non-parliamentary party of Austrian Nazis, caused an internal crisis resulting in governmental resignation. Federal Chancellor Karl Buresch aimed at an emergence of a coalition of all non-socialist parties but he met with strong opposition among pan-Germans who could not forget disagreements some time before. Engelbert Dollfuss was authorized by Christian Social Party to lead the talks after unsuccessful attempts to unify right-wing and middle-right parties on the governmental platform. The successful Minister of Agriculture was acceptable for all potential partners in contrast with Buresch. The course of negotiations was complicated by sometimes unpredictable attempts for maximal use of the present coalition and pressure potential of individual parties. Dollfuss' effort to form a government of all non-socialist political parties was unsuccessful due to the attitude of pan-Germans. The National Liberals preferred their perseverance in opposition to participation in the coalition in the hope that they could prevent the outflow of voters to the Nazi camp. Their unwillingness to take governmental responsibility reduced coalition options to collaboration of the Christian socialists, the Landbund and the Heimatblock.

The Federal President Wilhelm Miklas named a new Austrian government on 20 May 1932 led by Engelbert Dollfuss. Some events from forming the new Cabinet were kept in secret from the public.

Both parties, i. e. the Christian socialists and the Social democracy had not taken a large coalition into consideration. In that sense there were only noncommittal and diffident probes which soon were to no effect from the reason of mutual unwillingness to find consensus and listen to the opposition.